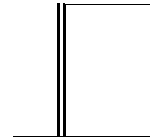

של עבר חשוך ותיאסף אל חוסר הרלוונטיות. אך לא כך. זה כעשור הבושה היא שחקן פעיל בהגות ובפוליטיקה הקווירית וההומו-לסבית.¹ בתוך השיח של התיאוריה הקווירית, כמו גם בהגות שעניינה האקטיביזם המזדהה עצמו כקווירי, הבושה צוברת מרכזיות, לא רק כרגש או כחוויה מדוברים, אלא גם כסמן בתוך השיח, כעמדה המתווה מרחב של הזדהויות וככלי ניתוחי. אל מול התגבשות הגאווה כסימן ההיכר של המגמות האפירמטיביות והאסימילטוריות בתוך התנועה ההומו-לסבית, הופיעה הבושה כחלופה, נקודת מוצא לעמדה בדלנית, החותרת תחת הנחות המוצא של הפוליטיקה ההומו-לסבית של הזרם המרכזי. את נקודת ההתחלה של העיסוק בבושה בשיח הקווירי ניתן לייחס למאמר של איב קוסובסקי סדג'וויק, "Queer Performativity: Henry James's The Art of the Novel" במאמר, שהתפרסם לראשונה בשנת 1993, בגיליון הראשון של כתב העת *Gay and Lesbian Quarterly (GLQ)*, הניחה סדג'וויק את היסודות לארטיקולציה של הבושה במסגרת ההגות הקווירית. לטענתה, הבושה היא מנת חלקם של אלו שחוו את חוסר האונים הנורא המלווה ילדות נגועה בסטיגמה, אם בגלל חריגות מגדרית, או בשל סיבות אחרות. העוצמה הפוליטית של ההזדהות הקווירית נובעת מכך שהיא אינה מתנתקת מאותה סצינת הבשה ילדותית, אלא נאחזת בה כבמקור כמעט בלתי נדלה של אנרגיה מחוללת שינוי. סדג'וויק שואפת להציב את הבושה כחלופה

לא רק גאווה:

הבושה בשיח הקווירי

מירב אמיר

המכון להיסטוריה ולפילוסופיה של המדעים והרעיונות ע"ש כהן, אוניברסיטת תל-אביב

- Cvetkovich Ann, 2003. *An Archive of Feelings: Trauma, Sexuality, and Lesbian Public Cultures*, Durham: Duke University Press.
- Stockton, Kathryn Bond, 2006. *Beautiful Bottom, Beautiful Shame: Where "Black" Meets "Queer"*, Durham: Duke University Press.
- Moore, Patrick, 2004. *Beyond Shame: Reclaiming the Abandoned History of Radical Gay Sexuality*, Boston: Beacon Press.
- Mattilda (aka Matt Bernstein Sycamore), 2004. *That's Revolting! Queer Strategies for Resisting Assimilation*, Brooklyn, N.Y.: Soft Skull Press.

לאחר שהגאווה הפכה לנגד עינינו מסמל המאבק ההומו-לסבי למותג, היה אפשר לצפות שהבושה, שהעניקה לגאווה את הפוטנציאל הפוליטי-אמנציפטורי, תדעך לאטה כשיירים

¹ לתיאור מקיף של תולדות הלימודים ההומו-לסביים, התיאוריה הקווירית, היחסים בינם לבין התנועות הפוליטיות והסברים נוספים עליהם ראו גרוס וזיו 2003.

של הפוליטיקה ההומור-לסבית בארצות הברית, מסטונוול ועד ימינו, נראה כי את שנות השבעים של המאה ה-20 ניתן לכנות העשור הרדיקלי, שבו הופיעו ניצנים של מגמות שונות ומגוונות של פוליטיקה מינית בתוך האווירה של הלגיטימציה החברתית ההולכת וגוברת, השחרור המיני והאקטיביות הפוליטית הכללית של אותה תקופה. חגיגה זו נכלמה באופן חד עם הופעת נגיף האיידס בתחילת שנות השמונים: האיידס קטל אחוזים ניכרים מקרב הגברים במרכזי האוכלוסייה העירוניים של הקהילה, והוביל למגמה ריאקציונרית חריפה והומופובית במובהק בתוך התרבות הכללית כלפי הקהילה ההומור-לסבית. לקראת סוף אותו עשור, ובאופן מובהק יותר בתחילת שנות התשעים, הופיע האיידס-אקטיביזם, שהארגון הבולט והמשפיע ביותר בתוכו היה Act Up. בד בבד, מאמצע שנות התשעים התגבשה ה"פוליטיקה של הגאווה", המגמה השמרנית בתוך הפוליטיקה ההומור-לסבית, שהלכה וצברה מרכזיות עד סוף אותו עשור. מגמה זו, שאותה עדיין מובילים הארגונים ההומור-לסביים המרכזיים בארצות הברית, מבוססת על הניסיון להסיר את הסטיגמות מהזהויות ההומור-לסביות ולעשות להן נורמליזציה.² כתגובת נגד למשבר מגפת האיידס התמקדה הפוליטיקה של הגאווה במאבקים שמטרתם היא קבלה של הכרה תרבותית וממסדית ושכבסיסם השאיפה לאסימילציה. המאבק הבולט ביותר של הארגונים הגדולים בתקופה זו היה המאבק להכרה בזוגיות ההומור-לסבית

למודל של הגאווה ההומור-לסבית, חלופה הפותחת אפשרויות חדשות ליצירת זהויות קוויריות, הומואיות ולסביות באופן שאינו כרוך בהומופוביה, מכיוון שהן אינן בנויות סביב עיסוק אובססיבי בניסיון להתנער מהאפקטים של הדיכוי. סדג'וויק מנסחת טענה שהיא גם אתית וגם אפיסטמית לגבי התכונות המייחדות את הבושה, שבגללן היא רואה בה מפתח לזהויות קוויריות. לטענתה, הבושה היא תגובה רגשית שהיא מידבקת מחד גיסא, אך מאידך גיסא אינה מייצרת אחדות או מבטלת הבדלים. תכונה זו של הבושה, כמו גם היותה נטולת תוכן אפירמטיבי, מאפשרת ליצור מכנה משותף, על בסיס סוג מסוים של חוויה רגשית, זאת מבלי לצקת לתוכה תוכן מוגדר או צורה מגובשת של הזדהות. הבושה מאפשרת אפוא את ההתגבשות של קולקטיבים קוויריים, שאינם מבוססים על אחדות במבנה הזהות או בצורות ההזדהות. סדג'וויק טוענת בהתאם לכך שהבושה היא שעושה אותנו לקווירים, הן מבחינת הקוויריות כזהות והן מבחינת היות הקוויריות ערעור על הזהות (Sedgwick 1993). המאמר של סדג'וויק, שהתפרסם בשיאה של התגבשות התיאוריה הקווירית באקדמיה האמריקנית, נחשב כיום לטקסט מכונן בתיאורטיזציה הקווירית של הבושה, אך בשנים הראשונות שלאחר פרסומו לא זכה לתהודה רבה. רק בסוף אותו עשור, על רקע מה שניתן לכנות "מלחמות הנישואים", קיבל העיסוק בבושה קדימות ומרכזיות בהגות הקווירית. אם נשרטט בקווים גסים את ההיסטוריה

² אף על פי שהשימוש במושג גאווה היה נפוץ בקרב ארגונים הומו-לסביים עוד בשנות השבעים, ההתמקדות של המגמות השמרניות במכובדות, בנראות ובהכרה, חרתה את הגאווה על דגלם של אותם מאבקים, אגב ניפוי נחרץ של כל האלמנטים שאינם מתיישבים עם מגמה זו.

הכותרת Gay Shame ואסופת המאמרים שלו אמורה לצאת לאור בקרוב. העובדה שאת הכנס ארגן דייוויד הלפרין (שעם ג'ודית באטלר, איב סדג'וויק ומייקל וורנר הוא מ"ההורים המייסדים" של התיאוריה הקווירית); גודלו של הכנס; המגוון הרחב של הדוברים שהוזמנו אליו, שנוסף על הדוברים מההיסציפלינות השונות של מדעי החברה ומדעי הרוח נמנו עמם גם נציגים מהעשייה הקווירית שמחוץ לכותלי האקדמיה, כגון אמנים ואקטיביסטים – הודות לכל אלה היה הכנס לפנס המרכזי והחשוב ביותר של הלימודים הומו-לסביים והתיאוריה קווירית בעשור הנוכחי. התמקדות הכנס בסוגיית הבושה לא רק ביטאה את מרכזיות הבושה בתחומי המחקר הומו-לסבי והקווירי, אלא היתה גם בגדר הצהרת כוונות. לדבריהם של מארגני הכנס, העניין ההולך וגובר בבושה בתוך השיח הקווירי אמנם מתאפשר במידה רבה בזכות ההצלחה של הפוליטיקה של הגאווה (שהרי באקלים פוליטי עדיף יותר יטו חוקרים להימנע מהעיסוק במביש ובמבזה), אבל באותה מידה הוא גם מבטא את מורת הרוח השוררת בקרב אנשי אקדמיה, כמו גם בקרב אקטיביסטים רדיקליים, מהמגמות העכשוויות של הפוליטיקה של הגאווה. הבושה מספקת אפוא אתר של שייכות והזדהות לכל אלה שאינם יכולים או אינם רוצים להשתייך לפוליטיקה הומו-לסבית של הזרם המרכזי (Halperin and Traub 2008). ניתן אפוא לראות את הבחירה להקדיש את הכנס לבושה כמהלך המסמן את הקרע שבין האקדמיה ובין המגמות הפוליטיות הדומיננטיות שהארגונים הומו-לסביים הגדולים בארצות הברית מובילים. אם באקדמיה יש צורך לחזור ולסמן במחנות ברורות את הנבדלות של העוסקים בתיאוריה

ולמיסודה במסגרת הנישואים, אך היו גם מאבקים נוספים שהתבססו בעיקר על השאיפה להכרה, כמו המאבק נגד מדיניות ה-"don't ask don't tell" של צבא ארצות הברית והמאבק להכרה בהורות הומו-לסבית. המרכזיות של מגמה זו הלכה וגברה לקראת סוף שנות התשעים, עד שהיום היא מזוהה לגמרי עם המאבק ההומו-לסבי בארצות הברית. הראשון שניסח את הביקורת על מגמה זו של הפוליטיקה הומו-לסבית מתוך הפרספקטיבה של הבושה היה מייקל וורנר. בספרו *The Trouble with Normal*, שהתפרסם בשנת 1999, ביקר וורנר את השאיפה לנורמליזציה שגולמה במאבקים המבוססים על גאווה, וטען כי לאמתו של דבר, הניסיון להפוך את הזהויות הומו-לסביות למכובדות משעתק את האופן שבו גורמים הומופוביים משתמשים בבושה נגד הומואים ולסביות. הניסיון להסיר את הסטיגמה מהזהויות הומו-לסביות מטיל את הבושה על קבוצות או יחידים שאינם יכולים או אינם רוצים להתנער ממנה, ואלה נדונים לשלם את מחיר הבושה של אחרים. לפי וורנר, הניסיון של הארגונים הומו-לסביים הגדולים להתנער מהבושה כולל בתוכו תפיסה אוטופית של עולם ללא בושה, שהסקס בו "נקי" או מוסתר, אבל מדובר בניסיון עקר, מכיוון שכל עוד אנו עוסקים בגוף ובמין, הבושה לא תיעלם. החלופה שוורנר מציע היא לחשוב על מה שהוא מכנה "אתיקה של בושה" (Warner 1999). ספרו של וורנר פתח את הסכר; בעשור האחרון ניכר בתיאוריה הקווירית עיסוק אינטנסיבי בבושה. העיסוק האינטנסיבי של השיח הקווירי בבושה קיבל את הביטוי המובהק ביותר שלו בכנס שנערך באוניברסיטת מישיגן בשנת 2003 תחת

בתוך המרחב ומשרטט בעצם את המרחביות של הבושה. זה המרחב הכולל את שולי הכרך, את הרחובות המוזנחים והגנים הנידחים, את הפריפריה, את בתי המחסה ובתי השימוש, את האתרים שהמיעוטים המיניים, דרי הרחוב, סוחרי הסמים והזונות נדחקים אליהם. המאבקים המתוארים נובעים מתוך מרחבי בושה אלה, אך גם מתגלמים כמאבקים שענינם הוא המרחב: מאבקים נגד "ניקוי" רחובות העיר ניו יורק שהוביל ג'וליאני ובתוך כך גירש מהמרחב העירוני את המיעוטים המיניים ואת דרי הרחוב; מאבקים נגד השתלטותם של מצעדי הגאווה הממוסחרים על המרחב; מאבקים למען מרחבים ציבוריים פתוחים בטוחים בשביל מי שבאמת זקוקים להם כדי לשרוד; מאבקים שרובם ככולם שואפים לארגן מחדש את המרחב.

הספר הוא מסמך פולמוסי נגד סדר היום הפוליטי של הארגונים ההומו־לסביים המרכזיים, כפי שהתעצב במחצית השנייה של שנות התשעים, עם נטישת המאבקים המוקדמים לטובת אסטרטגיה המבוססת על גאווה השואפת לאסימילציה והכרה. הטענה החוזרת של הכותבים היא כי פוליטיקה זו משרתת רק חלקים מעטים מההרכב ההטרונגי של ההומואים והלסביות, הטרנסים והקווירים, ובתוך כך מתווה את גבולות הקהילה: קהילה שנמנים עמה רק בני המעמד הבינוני ומעלה, לבנים, עירוניים, בוגרים, בריאים בגופם ובנפשם, שאורח חייהם זוגי־בורגני. הפוליטיקה של הגאווה לא העלימה את הבושה, אלא פשוט דחקה אותה הלאה, אל הפריפריה המעמדית, הגיאוגרפית, הגזעית, האתנית, הגילאית והמגדרית, אל אלה שאינם נשמעים לא לכללים של מגדר ולא לכללים של

הקווירית מפוליטיקת הגאווה המכתיבה את דרכם של הארגונים ההומו־לסביים הגדולים, הרי עבור האקטיביזם הרדיקלי, שלו מוקדש הספר *That's Revolting*, סימון שכזה הוא מיותר לחלוטין. הספר כולל 26 מאמרים, ראיונות ומונוגרפיות, כרוניקות, מניפסטים והגיגים, כולם פרי עטם של אקטיביסטים מקרב אוכלוסיות שונות מאחור כשהפוליטיקה ההומו־לסבית פנתה אל הגאווה. קבוצות ויחידים אלו, שנמצאים בשוליים המיניים של החברה, נתונים בצמתים של משטרי דיכוי מרובים: זונות ממין זכר; נערי ונערות רחוב; טרנסג'נדרים בכלא; נוער הומו־לסבי מבתים עניים בעירויות נחשלות; הומואים ולסביות שהם הומלסים כרוניים; טרנסקסואלים לטיניים; דראג קינגז שחורים; וסוחרי סמים קווירים. לכל אלה הבושה אינה עמדה תיאורטית או דרך להצהיר על נאמנויות פוליטיות, אלא חוויה יומיומית שאין ממנה מפלט, והיא שמדרבנת אותם לכדי פעולה. הספר כולל את סיפוריהן של אוכלוסיות אלה בקולם של המארגנים ושל פעילים מרכזיים בהתארגנויות פוליטיות של קבוצות מקרבן. הספר מונה אינספור פעולות מחתריות וגלויות, מעצרים, התנכלויות של המשטרה והיתקלויות עם הממסד, עד כדי כך שלעתים נדמה שהוא גולש להכלאה בין ספר מורשת קרב למדריך לאקטיביסט המתחיל. הוא אינו מספק אפוא פרספקטיבה ביקורתית מרוחקת, מכיוון שאין בו כתיבה על אותן אוכלוסיות, אלא כתיבה מבפנים, כולה בגוף ראשון, כתיבה המחויבת לזהויות, להזדהויות ולגופים המיוצגים בה ולבושה שהיא מנת חלקם.

המאבק המתואר בספר לא רק מעוגן בחוויה הגופנית של הכותבים, אלא גם נטוע עמוק

שנות התשעים לתחילת שנות האלפיים. למרות זאת, אירוע משמעותי אחד נפקד כמעט לגמרי מאסופה מגוונת זו: מלבד הערת אגב זניחה, אין שום אזכור בספר לאירועי 11 בספטמבר. העובדה שמאורע קרדינלי שכזה אינו נוכח בספר שדוברים שונים חוזרים ומספרים בו מנקודות מבט שונות את סיפורן של קהילות מגוונות בעיר באותה תקופה, מחזקת את הטענה שיותר מכול היה הפיגוע במגדלי התאומים אירוע שפגע בגאווה האמריקנית; על הבושה האמריקנית, ככל הנראה, הוא לא הותר ולו שריטה.

אם *That's Revolting* ממרחב את הבושה, בספר של פטריק מור, *Beyond Shame*, הבושה מומשגת על ציר הזמן ועוברת בתוך כך היסטוריוזציה. מור בונה נרטיב של הקיום ההומואי בארצות הברית משנות השבעים ועד היום ביחסו לבושה. בשנות השבעים ובתחילת שנות השמונים, טוען מור, הבושה היתה חלק בלתי נפרד מזהויותיהן של הקהילות ההומואיות בניו יורק ובסן פרנסיסקו. אך היא לא שיתקה אותן. אדרבא; עבור אותם גברים היה לבושה באותן שנים תפקיד פרודוקטיבי, שאפשר את קיומם של אתרים של תת-תרבות הומואית מהפכנית. המסורת של אותן קהילות, על משמעויותיה התרבותיות, קרסה לגמרי עם מגפת האיידס, ולפי מור, הקשר שלנו אתה נותק בגלל השינוי שחולל משבר האיידס ביחס שבין זהויות הומואיות לבושה.

בכמיהה של מי שהגיע למסיבה רגע לאחר שכבו האורות (ומור אכן מעיד על עצמו שבשל תזמון לקוי הוא החמיץ את האירועים שהוא מתאר ולא הספיק להשתתף בהם), מור מספר על עלייתן ונפילתן של מובלעות של תת-תרבות מינית-הומואית ששגשו בשנות השבעים.

אורח חיים נורמטיבי. הכותבים היוצאים נגד הפוליטיקה של הגאווה אינם טוענים כי לפני כן הבושה לא היתה מנת חלקן של אותן זהויות דחויים, אלא כי התמקדותה של הפוליטיקה של הגאווה בשאיפה לנורמליזציה גרמה לתנועה ההומו-לסבית לזנוח את האפשרות לשינוי רדיקלי יותר, ובתוך כך גרמה לה להותיר את הבושה כנחלתם הבלעדית של אלה שלא יכלו או לא רצו לקפוץ על עגלת הגאווה. הכותבים אינם מסתפקים בזעקת כאבם של הזנוחים שנשארו מאחור, אלא מציעים חלופה למגמת הגאווה ומפרטים אסטרטגיות של פעולה פוליטית שאינה שואפת להתנער מהבושה, אלא לרתום אותה דווקא לצורכי המאבק. כפל המשמעות הטמון בשמו של הספר (הרי במילה *revolt* יש לא רק גועל אלא גם מרד ואף מהפכנות) מנכס לעצמו את הדחייה ואת הבושה שנלווית לה, בשמם של כותבי הספר והאנשים המופיעים בו, אך גם מסמן את צורות האקטיביזם שמקורו באותם שוליים דחויים כנושאות רוח המרד האמתית. תוכנו של הספר מעיד הלכה למעשה על כך שלעומת הגאווה, המובילה להומוגניזציה ומרחיקה את כל אלה שאינם יכולים או אינם מעוניינים ליישר קו, בתנאים הנכונים הבושה יכולה להיות אינקלוסיבית, לאפשר יצירה של קואליציות הטרוגניות ומתוך כך לשמש מנוע המעורר אנשים לכדי פעולה פוליטית.

המידה שבה הבושה אינה רק מסמן חלול עבור הכותבים בספר אלא מרכיב מהותי בחייהם, נחשפת דווקא במה שאין בו. הספר ראה אור בשנת 2004, והוא עוסק ברובו המכריע בחייהם של פרטים וקבוצות החיים בניו יורק ומקיימים אינטראקציה אינטנסיבית עם המרחב העירוני שלה בשנים שבין אמצע

את הרוב המוחלט של אלה שלקחו בה חלק, והבושה קיבלה אשרור והצדקה רטרואקטיבית. בהיותה מחלה שעדיין נושאת מטענים של בושה, קיבלה מגפת האיידס את התפקיד ההיסטורי של העונש על החטא של התרבות המינית שלוחת הרסן של ההומואים באותן שנים. לפיכך, לטענתו של מור, הבושה חוצצת היום בין הזהות ההומואית לעברה. הקטיעה הבין-דורית וההתנערות מההיסטוריה המינית של הקהילה הובילה את הקהילה ההומואית למצבה הנוכחי: אסימילציה נטולת הקשר היסטורי, שעושה דה-סקסואליזציה לזהויות ההומו-לסביות ומוקיעה בתוך כך את כל מי שאינו מקיים את אורח החיים השמרני ביותר. מבחינתו של מור, לבושה יש אפוא תפקיד כפול במהלך ההיסטורי: כשהיא פועלת באופן סינכרוני, היא עשויה להיות בעלת אפקטים פרודוקטיביים, מכיוון שהיא מאפשרת את הבדלנות הנחוצה להתגבשותן של מובלעות של יצירתיות ייחודית, אך באופן א-סינכרוני היא חוצצת כמעט לחלוטין בינינו ובין העבר. השאיפה להתנתק מהעבר רווי הבושה, לפי מור, מקשה את האפשרות ליצור קהילה ומעמידה דורות חדשים של צעירים הומואים שאין להם תחושה של המשכיות תרבותית או דמויות בוגרות שהם יכולים לפנות אליהן או עשויים להזדהות אִתן. בתורת חלופה מור מציב את האקטיביזם של תחילת שנות התשעים, ובייחוד

במועדונים כמו ה-Mineshaft האפלולי בניו יורק, שהתקיימה בו סצינת סאדו-מזוכיזם חמורת סבר, או ה-Catacombs בסן פרנסיסקו, שעיקר הפעילות בו התמקדה בפיסטינג (fisting),³ מור מוצא את ניצני המהפכה: המהפכה המינית האמתית שנקטעה באָבה. "בשנות השבעים", טוען מור, "גברים הומואים השתמשו במין כחומר גלם בניסוי חברתי שהיה רדיקלי עד כדי כך שניתן להבינו כעשייה אמנותית" (שם, XXIV). ואכן, את מועדוני המין הללו הוא מנתח כזירות של תיאטרון, ובגברים שפקדו את המועדונים האלה ודומיהם הוא רואה אמנים שהשתמשו בגופם כדי לבדוק את גבולות היצירתיות המינית.⁴ לטענת מור, אף על פי שהבושה היא תוצר של דיכוי ורדיפה, באותה תקופה היא שאפשרה את היווצרותם של אותם אתרים, והיא שיצרה את הבדלנות של תת-התרבות ההומואית והקימה מחיצות עבירות למחצה, מעין ממברנות, בינה ובין התרבות הכללית. המחיצות שהקימה הבושה כודדו את תאי היצירה של תת-התרבות המתוארת, שמרו עליהם מפני התמוססות לתוך התרבות הכללית, יצרו את האופי האידיויסינקרטי של כל מובלעת בפני עצמה, ואף אפשרו את החריגה שהתרחשה בהם מהחוקיות של התרבות הנורמטיבית. אך מהפכה זו נגדעה באָבה ופְרוּתיה אבדו לנו, מכיוון שבשנות השמונים הרגה מגפת האיידס

³ פיסטינג הוא אקט מיני הכולל החדרה של אגרוף סגור לתוך פי הטבעת.

⁴ הפוליטיזציה האפירמטיבית שמור מנסח כאן לאתרים אלה מצטרפת למגמה של כותבים בתחום התיאוריה הקווירית, ששותפים לה בין השאר גם ליסה דאגן ונאן האנטר, קנדל תומס, לוריין ברלנט ומייקל וורנר וסמואל דלני (Duggan and Hunter 1995; Thomas 1995; Berlant and Warner 1998; Delaney 1999), העומדים על המשמעות הפוליטיות של מגוון של מרחבים ציבוריים למחצה שמתקיימת בהם פעילות אינטנסיבית של קשרים מיניים הומואים אנונימיים.

אי-אפשר להמעיט במרכזיות של "תודעת האיידס" בכתיבה ההומוריסטית והקווירית בכלל, ובזו העוסקת בבושה בפרט. הדבר אינו מפתיע, בהתחשב בעובדה שמדובר בקהילה של כותבים שכולם ניצולים של משבר האיידס או שזהותם המינית התעצבה בצלו. האיידס נתן כאמור תוקף כמעט אלוהי לאסוציאציה בין הבושה למין ולמיניות ההומואית. אחד מתוצרי הלוואי של הקישור הזה ביניהם הוא ההטיה המגדרית הברורה בהגות הקווירית העוסקת בבושה. גם אם הדבר לא נעשה באופן מפורש, הבושה מתנסחת בראש ובראשונה כמנת חלקה של הזהות ההומואית או כתוצר של הקישור ליחסי מין בין גברים. ספרה של אן סבטקוביץ', *An Archive of Feelings*, הוא אחד הספרים הבודדים בתיאוריה הקווירית הדנים בבושה מתוך התמקדות בהיבטיה הנשיים: אם בחוויות של נשים, אם במרחבים נשיים ואם בהזדהויות לסביות. סבטקוביץ' מרחיבה את הדיון מעבר לדיון בבושה הנובעת מזהויות או הזדהויות לא נורמטיביות אל הדיון באספקטים הפוליטיים של בושה מינית שמקורה בטרואמה, ובייחוד הטרואמה המינית. סבטקוביץ' אינה בוחנת את האופן שבו הבושה פועלת בתוך קהילות לסביות או קוויריות, אלא בודקת כיצד ההגות הקווירית ומרחבי הציבוריות הקוויריים מאפשרים התמודדות עם הטרואמה המינית ועם הבושה שנלווית אליה. היא מציעה לבחון את המושג של הציבוריות ואת החשיבות של מרחבים פומביים כאתרי החלמה וטרנספורמציה להתמודדות עם הטרואמה המינית ועם הבושה שלא דרך הפתולוגיזציה, באמצעות הבחירה להתמודד אֶתן ולחפש פתרונות שחורגים מעבר לטווח האפשרויות הרפואי.

את פועלו של ארגון Act Up, כצורה של תיעול הבושה למטרות פוליטיות. מור טוען כי בגלל משבר האיידס, אצל הדורות שלא הספיקו לחוות את החיים המיניים של שנות השבעים הסוערות או את האיידס-אקטיביזם של תחילת שנות התשעים, המין ההומואי מאופיין כפעילות של הרס עצמי, ולא כעשייה בעלת פוטנציאל מהפכני. הבושה המתלווה לזהות מינית כזאת היא בושה מבודדת, מפוררת זהות: "בתקופות המוקדמות, הבושה שימשה ליצירת זהות הומואית חיובית ויצירתית; עתה הבושה היא לא יותר מגורם סיכון" (שם, 182). לפיכך, למרות תנופת הגאווה, הבושה עדיין לא הפסיקה לתפקד באופן פעיל בחייהם של הומואים, אך הדה-לגיטימציה שלה הפכה אותה להרסנית, אם לא קטלנית ממש, מכיוון שהיא מבודדת מהקהילה שלהם את האנשים שנשקפת להם סכנת הידבקות באיידס ומנתקת את הקהילה בכללותה מהשורשים ההיסטוריים שלה. להשקפתו של מור, הבושה אינה רק מרכיב שזהויות מיניות חריגות אינן יכולות להתנער ממנו, אלא היא מרכיב הכרחי בגיבוש זהות מינית אצל מיעוטים מיניים. החומרים ההיסטוריים שהוא עוסק בהם מאפשרים לו לדבר על האופנים השונים שבהם ניתן לתעל את אותה בושה: על הפוטנציאל הפרודוקטיבי הטמון באימוץ הבושה לעומת ההשלכות ההרסניות של הניסיון להתנער ממנה. אימוץ הבושה עשוי לאפשר בנייה של קהילה ומרחבים יצירתיים, כפי שקרה בקהילות האמורות בשנות השבעים ובאקטיביזם של שנות השמונים המאוחרות ותחילת שנות התשעים, ואילו דחיית הבושה אינה פוטר אתנו מעולה, אלא רק הופכת אותה לגורם מבודד ומנתק המפורר קהילות, כפי שלהבנתו היא פועלת היום.

מאפשר למצוא את האופנים שבהם השחזור (enactment) של הסצנה הטראומטית בתוך החוויה המינית עשוי להיות אקט טיפולי, ולא רק חזרה טראומטית.

כפי שנרמז בשמו של הספר, סבטקוביץ' רואה בהבניה של ארכיון רגשות את אחת האפשרויות לבנייה של הפומביות שהיא מדברת עליה. באופן קונקרטי היא מציעה דרכים שבהן ניתן לשלב את העולם הרגשי כולו, אבל בעיקר את החוויות הרגשיות הנובעות מטראומה, לתוך העשייה ולתוך תהליכי האגירה של הזיכרון והבנייתו. היא מציעה זאת הן כאסטרטגיה פוליטית והן כאקט טיפולי. בחלקו הראשון של הספר היא מתעדת ומנתחת מגוון של טקסטים, מופעי סטנד-אפ, הופעות של זמרות ולהקות, שכולם נותנים ביטוי להתמודדות עם הפגיעה המינית במישור האישי בפומביות הקווירית. סבטקוביץ' גם אינה מתחמקת מהעיסוק במשבר האיידס. את חלקו השני של הספר היא מקדישה לניתוח ראיונות עם נשים שנמנו עם פעילי האיידס-אקטיביזם במסגרת פרויקט תיעוד של פעילי Act Up, כמו גם של טקסטים שכתבו על חוויותיהן נשים שחוו מקרוב את משבר האיידס.

כאמור, העיסוק של סבטקוביץ' בכושה דרך מושג הטראומה מרחיב את הדיון בכושה מכיוון שהוא חורג אל מעבר לעיסוק בכושה שמקורה בצורות קיום, באקטים מיניים או באופני הזדהות א־נורמטיביים. סבטקוביץ' בוחנת את הכושה שאינה מתקיימת ביחס לנורמטיבי אך עדיין נמצאת בתוך

התמודדות עם טראומה מינית במרחבים ציבוריים והפוליטיזציה שלה מפרות את החלוקה, שהיא בעצם חלוקה על בסיס מגדרי, בין הטראומה הציבורית, שקשורה לאסונות, מלחמות או אירועים קולוסליים, ובין הטראומה המינית, שמתויגת כשייכת לכאורה לספרה הפרטית. עם זאת, סבטקוביץ' אינה מוצאת פתרון באסטרטגיה הפמיניסטית המעודדת נפגעות טראומה מינית לספר את סיפורן בטיפול או בסביבה פומבית יותר, מכיוון שהיא מחפשת את צורות ההתמודדות שאינן מבוססות על הבניה של נרטיב. בעיקר נראה, כי בשונה מהפרקטיקות הפמיניסטיות, סבטקוביץ' מוצאת באתרים הקוויריים שהיא בוחנת אפשרויות להתמודדות עם סוגיות שבגלל הכושה נוטות להיעלם במנגנוני ההשתקה הקיימים גם בקרב הפמיניסטיות סביב הדיונים על הטראומה המינית. כך לדוגמה היא עוסקת בקשר שבין הטראומה המינית לזהות הלסבית, נושא שנחשב לטאבו בשיח הפמיניסטי והלסבי-פמיניסטי, בגלל מסורת ארוכה של השקפות הרואות בלסביות תופעה פתולוגית ומתיימרות להסביר את הנטייה המינית הלסבית בטראומה מינית מוקדמת. כמו כן היא מוצאת באותן זירות קוויריות גישה למין שחורגת מהגישות שמכתיב השיח הפמיניסטי,⁵ כמו האפשרות לעסוק בקשר שבין הפגיעה המינית והזעם הנובע ממנה לבין ההנאה המינית. היא טוענת לדוגמה שהעיסוק בציטוט, בפרודיה ובחזרה היוצרת הבדל, שהם כולם מושגי מפתח בחשיבה הקווירית,

⁵ על הפער שבין השיח הפמיניסטי על גווניו לבין השיח הקווירי בכל הנוגע ליחס למין ראו Halley 2006.

המעמד והמיניות, פועלים לא רק באופן סימולטני, אלא משולבים זה בזה. הביקורת האינטרסקשונלית, שהראשונות שניסחו אותה היו פמיניסטיות שחורות, טוענת שכל עוד התיאוריות הפמיניסטיות אינן נותנות את הדעת לאופן שבו הדיכוי המגדרי פועל באופן אינטראקטיבי עם הגזענות ועם אופני דיכוי אחרים, לא זו בלבד שהפמיניזם יהיה רלוונטי רק לקבוצה מצומצמת של נשים – לבנות, סטרייטיות, בנות המעמד הבינוני – אלא יוסיף לשמר בתוכו את מערכי הדיכוי האחרים. אם כן, לפי אותה ביקורת, הפמיניזם עצמו הוא גזעני, הומופובי, מוטה מעמדית וכו' (Collins 2000).⁶ כיום האינטרסקשונליות היא ציווי התקף לכל תיאוריה הבאה לעסוק בכל צורה של דיכוי חברתי, ולכן היא חלה גם על התיאוריה הקווירית. את האופן שבו סבטקוביץ' רואה את הטראומה המינית כמתקיימת בתוך מערך של יחסים מורכב עם מבנים פוליטיים נרחבים וצירים של גזענות, ניתן לדוגמה לייחס להיענותה לציווי האנטרסקשונלי.

אך האינטרסקשונליות היא לא רק ציווי, היא גם משבר, משום שהיא מעמידה דרישה שבהכרח עומדת בסתירה לאופן שבו נבנה כל תחום ספציפי של תיאוריה ביקורתית. כל מערך הגותי הנובע מתוך יחס לצורת דיכוי מסוימת שהצליח להתבסס כעומד בפני עצמו, הצדיק את מעמדו בדיוק בזכות היכולת להראות כי מבני היחסים שבהם הוא עוסק נבדלים מצורות אחרות של כוח תרבותי או חברתי. כך גם הכלים

ההקשר הקווירי, ולפיכך מאפשרת הרחבה של הדיון לאותם אזורים של השתקה ולקישורים בין הבושה לשדות פוליטיים נרחבים, כמו שאלות על קטגוריות של אזרחות וגזענות וסוגיות הקשורות להגירה, למיעוטים אתניים, לגלובליזציה ואף לעניינים אקולוגיים. כך לדוגמה, אגב הדיון באיידס-אקטיביזם, סבטקוביץ' מתעכבת על האופן הלא מדובר שבו פעלה הבושה בתוך אותן קבוצות, כשהיא מצביעה על הבושה ועל ההסתרה שאפיינו יחסים מיניים ואף רומנטיים שנרקמו בין הומואים ללסביות בקרב אקטיביסטים. העיסוק בבושה שסבטקוביץ' מציעה אינו רואה בבושה רק את מנת חלקן של צורות קיום החורגות מהנורמה, אלא מאפשר קונקרטיות של צורות פרטיקולריות של הופעת הבושה ופעולתה בהקשרים שאינם מוכתבים מראש ואת ההיחלצות מהצבת הבושה כמסמן מקום חלול כנגד הפוליטיקה של הגאווה.

בשנים האחרונות נדמה כי התיאוריה הקווירית עומדת לפני סוגיות הנובעות מההתמודדות עם האינטרסקשונליות (intersectionality) בדומה לזו המעסיקה את התיאוריות הפמיניסטיות מאז שנות התשעים. האינטרסקשונליות היא גישה המציבה אתגר לפני תיאוריות ביקורתיות המבוססות על זהות או על ציר מרכזי אחד של דיכוי, על סמך הטענה שכדי להבין את המבנים החברתיים והתרבותיים, יש לתת את הדעת לאופן שבו מערכי דיכוי רבים, כגון אלו הפועלים על ציר המגדר, הגזע,

⁶ לא בכדי הרשימה מסתיימת ב"וכו'". רשימה זו הולכת ומתארכת. כך למשל נוספו לה צירי הדיכוי של העולם הראשון את העולם השני והשלישי (פוסטקולוניאליזם), הדיכוי של הבריאים את הנכים (disability theory) והדיכוי הגילאי (agism). ה"וכו'" לא מסמן אפוא רק את היות הרשימה ארוכה מדי מבחינת הנוחות התחבירית, אלא גם את העובדה שבאופן עקרוני לא ניתן לסגור אותה.

בין השחרות לקוויריות בטקסטים שהיא מנתחת. הבושה בניתוח שלה הופכת לפרדיגמה אנליטית, אב-טיפוס של מערך חשיבתי על קטגוריות. היא מראה לדוגמה כיצד משמעויות הנוגעות בעיסוק במעטפת החיצונית של הגוף – בעור, בפני השטח – גולשות מהקטגוריות הגזעיות אל החוויה ההומואית; היא מראה את האופנים שבהם דימויים הלקוחים מהקונטקסט ההומואי ומהעולם המושגי של החדירה האנאלית פועלים בתוך טקסטים העוסקים בקיום של שחורים עניים; והיא מנתחת את החזרה של הבת המתה *בחמדת* של מוריסון מהפרספקטיבה של נגיף האיידס. הניתוח המשולב בין קוויריות לשחרות שסטוקטון מציעה אינו מסתפק בשאיפה לאתר את נקודות המפגש של זליגת המשמעויות בין קטגוריות אלו, אלא מבקש לשוות למחקר שלהן גם ממד רפלקסיבי. אם נבחן את מה שהטקסט של סטוקטון עושה, ולא רק את מה שהוא אומר, נראה כי המהלך שלה הופך את כלי הניתוח שהתפתחו בכל אחד מהתחומים לרלוונטי לעשייה המחקרית בתחום האחר.

סטוקטון מתעכבת בניתוח שלה על שאלת ערכן של הבושה וההשפלה. לכאורה מדובר בקישור פרדוקסלי, מכיוון שהבושה מטבעה כרוכה באיבוד ערך, ואחת ממשמעויות המושג debasement היא הפחתת ערך. היא רוצה להבין את המושג *bottom values* – שגם הוא בעצם מעין אוקסימורון, משום שעל פי רוב התחתית היא המקום שממנו אין לאן להידרדר עוד אחרי שאיבדנו כל ערך – תוך שהיא משמרת את האסוציאציות האנאליות של המילה *bottom*. דרך קריאה באסופה של טקסטים המאגדת יחדיו יוצרים דוגמת טוני מוריסון, ג'יימס בולדווין, ז'אן ז'נה, לסלי

שהתפתחו בתוך שדה זה מכיילים לתת עודפות לציר המרכזי של הניתוח בתחום על פני כל ממד אחר של דיכוי. לפיכך, שילוב של צירים אחרים בתוך המערך הניתוחי של התיאוריה הקווירית לדוגמה יכפיף בהכרח את צירי הניתוח הנוספים לזה של המיניות. ספרה של קתרין סטוקטון, *Beautiful Bottom, Beautiful Shame*, מציע צורת התמודדות מרעננת עם משבר זה. הספר מנתח את האופן שבו הבושה, וההשפלה (*debasement*) הכרוכה בה, פועלת בתוך קטגוריות של קוויריות ושחרות. סטוקטון אינה מנסה ליצור פריזמה ניתוחית המשלבת בין צירי המיניות והגזע, מהלך שעל פי רוב מבנה את ההשתלבות הזאת בגופם של הומואים ולסביות שחורים, אלא מציעה לזהות את האופן שבו הבושה וההשפלה משמשות נקודת מפגש אנליטית בין קטגוריות אלו. בסופו של הספר, במהלך שאין להבינו אלא כמהלך אירוני, סטוקטון משחזרת את הקישור שבין השחור לקוויר דרך הגוף, אך היא עושה זאת במהופך, דרך גופו של הסטרייט הלבן, בניתוח שהיא מציעה לסרט "מועדון קרב".

סטוקטון מעוניינת לעסוק בבושה באופן שאינו משחזר את היחס הפונקציונלי אליה כאל דבר מה העשוי לשמש נקודת אחיזה למהלך חתרני נגד ההגמוניה, מתוך ניסיון ברור להשתחרר מהדיכוטומיות שבבסיס השקפות שכאלו. מבחינתה של סטוקטון, הבושה וההשפלה הן צמתים ("switchpoints") של משמעויות. היא מראה כיצד באתרי הבושה וההשפלה העולמות האסוציאטיביים המובנים, המשויכים היסטורית ואקטואלית לקטגוריות "קוויר" ו"שחור", "גולשים" בין שתיהן. בחינת האופנים שבהם הבושה מתפקדת בתוך קטגוריות זהות אלו, מאפשרת את החיבור

(forthcoming). "Beyond Gay Pride," in *Gay Shame*, Chicago: University of Chicago Press.

Sedgwick, Eve Kosofsky, 1993. "Queer Performativity: Henry James's The Art of the Novel," *GLQ* 1(1): 1–16.

Thomas, Kendall, 1995. "Going Public: A Conversation with Lidell Jackson and Jocelyn Taylor," in Ephraim Glenn Colter, Wayne Hoffman, Eva Pendleton, Alison Redick, David Serlin (eds.), *Policing Public Sex: Queer Politics and the Future of AIDS Activism*, Boston: South End Press, pp. 53–71.

Warner, Michael, 1999. *The Trouble with Normal: Sex, Politics, and the Ethics of Queer Life*, New York: The Free Press.

פיינברג וקוונטין טרנטינו, סטוקטון מחפשת את המקומות שלבושה יש בהם ערך, את המשיכה להשפלה, את האתרים והאופנים שבהם אנו, בתורת קוראים או צופים, מובלים אל ההיקסמות מהן. אך אם נתרשם מאופני הפעולה של הטקסט של סטוקטון בתחומי המחקר של השחורות והמיניות, וגם ברבים מהמחקרים המתמקדים בבושה, נגלה כי הערך הברור ביותר שניתן לגלות בבושה, באותו אתר מפרק זהות, בנקודה שבה אין עוד מה לאבד, הוא הפוטנציאל של הבושה להעשיר את העשייה ההגותית בדרכים מרעננות ובלתי צפויות.

ביבליוגרפיה

גרוס, אייל, ועמליה זיו, 2003. "בין תיאוריה לפוליטיקה: לימודים הומו־לסביים ותיאוריה קווירית", יאיר קדר, עמליה זיו ואורן קנר (עורכים), *מעבר למיניות: מבחר מאמרים בלימודים הומו־לסביים ותיאוריה קווירית*, תל אביב: הוצאת הקיבוץ המאוחד, עמ' 7–44.

Berlant, Lauren and Michael Warner, 1998. "Sex in Public," *Critical Inquiry* 24(2): 547–566.

Collins, Patricia Hill, 2000. "Gender, Black Feminism, and Black Political Economy," *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 568(1): 41–53.

Duggan, Lisa, and Nan D. Hunter, 1995. *Sex Wars: Sexual Dissent and Political Culture*, New York: Routledge.

Delaney, Samuel R., 1999. *Times Square Red, Times Square Blue*, New York: New York University Press.

Halley, Janet, 2006. *Split Decisions: How and Why to Take a Break from Feminism*, Princeton: Princeton University Press.

Halperin, David M., and Valerie Traub, 2008